

УДК 274/278

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-98-5-126-139>

ДУХОВНА ОСВІТА У ПРОТЕСТАНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ ТА РЕЛІГІЄЗНАВЧІ ТИПОЛОГІЇ

І. В. Кундеренко

ORCID 0000-0002-6115-499X

Автор відстоює свою думку, що незважаючи на поширеність типології Р. Нібура, її застосування до протестантського середовища України виявляється практично неможливим та нерелевантним. Одним з провідних доказів автора є збережене віровизнання з одного боку та істотна зміна рівня залученості протестантів в українській соціум.

З огляду на динамічність соціального виміру протестантів на тлі теологічного консерватизму, автор пропонує використання динамічних моделей, які вимірюють декілька показників на відміну від застарілої моделі Р. Нібура. Зокрема розглянуті випадки, коли для окремих християн взаємодія з суспільством буде провідною задля актуалізації місійних задач, або герменевтичного покликання, передумовою такого впливу є не лише наявність можливості, але й саме по собі богослов'я взаємодії із суспільством та вихідна герменевтика. Автор погоджується з запропонованими парадигмами Д. Холінджера та Л. Світа.

Відтак розглянуті наступні вектори взаємодії з суспільством:

- 1) надання гуманітарної допомоги;*
- 2) створення альтернативних християнських інституцій;*
- 3) розповсюдження «Благої Вістки» як спосіб не лише поширення вірувань, але й спроба досягти структурних змін у суспільстві;*
- 4) пророче проголошення як спосіб впливу на наявні негативні тенденції;*
- 5) політичне лобювання із спробою недопущення прийняття певних законопроектів, або навпаки їх просування;*
- 6) створення політичних партій або політичних груп;*
- 7) ненасильницький супротив;*
- 8) практика християнського втілення як прояв вірності Богу із розумінням, що досяжність етичних стандартів можлива лише в межах християнської спільноти;*
- 9) особистий вплив, з розумінням, що християнин дотримується відмінних від суспільства морально-етичних принципів, але при цьому застосовує їх не лише у межах християнських громад, але й взаємодії з суспільством. Разом з цим, продемонстрована можливість використання типології Л. Світа,*

де вимірюється ступінь змінності двох континуумів: Наратива та Методів.

Ключові слова: типологія, протестантизм, освіта, соціальна залученість.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Згідно листа МОН, скерованого керівникам закладів вищої освіти (Лист, 2018), в Україні налічується близько 230-ти духовних закладів вищої освіти. В залежності від визначення «протестантизму», біля 100 таких закладів належать протестантським конфесіям. Проте, попри таку масштабність, можемо констатувати недостатню вивченість цієї тематики, що зумовлює актуальність релігієзнавчої складової дослідження.

Окрім цього, протестанти України створили власну громадську організацію «Євангельська Акредитаційна Теологічна Асоціація» – ГО «ЄАТА», яка по суті виконує функції незалежної установи оцінювання якості вищої освіти, як це передбачено нереалізованим положенням ст. 23 закону України «Про вищу освіту» (Закон, 2020), а самі заклади існують без державних дотацій, водночас з цим існує можливість визнання здобутої духовної освіти (РІСУ, 2020; МОН, 2020), а духовні заклади освіти можуть отримати ліцензію МОН та пройти акредитацію своїх освітніх програм, це зумовлює актуальність педагогічної складової дослідження.

У вітчизняній та закордонній соціології релігії масового поширення набули різні традиційні релігієзнавчі типології, зокрема типологія Р. Нібура (Niebuhr, 1975). Разом з цим виникає достатньо цікавий феномен: на тлі маркування та стигматизації протестантів в цілому (Кундеренко, 2020а), віряни цих церков розбудовують свою мережу закладів освіти, а також суттєво змінюється рівень залученості протестантів у життя суспільства, при цьому аналіз доступних та поширених текстів віровчення найбільш численних протестантських деномінацій (наприклад, ВСЦ ЄХБ, або УЦ ХВЕ) за різні роки існування в Україні демонструє, що основні богословські положення лишилися незмінними, це зумовлює актуальність соціологічної складової дослідження. Це підсилюється тим, що за історію діяльності цих закладів у незалежній Україні зростає кількість випускників, які здобули богословську освіту, чимало з яких пройшли процедуру визнання дипломів у МОН, що зумовлює актуальність дослідження з точки зору вивчення освітніх наук.

Відтак, з огляду на актуальність порівняльних досліджень, низького ступеню вивченості зазначеного предметного поля можемо говорити про високу актуальність. Традиційне сприйняття протестантів України за типологією Р. Нібура – «Християнство, яке існує усупереч з суспільством», проте наведені факти не підтримують такого припущення. Тому ми

вважаємо, що варто переоцінити одну з найбільш поширених релігієзнавчих типологій – Р. Нібура на прикладі наявного практичного досвіду українських протестантів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Окремі положення запропонованих наукових розвідок вже були представлені нами у кількох публікаціях (Кундеренко, 2020а-е).

Серед вітчизняних науковців слід виділити таких: Р. Соловій (перший в Україні, хто здобув науковий ступінь доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.14 – богослов'я); О. Панич; В. Синій; О. Дятлик (2018), С. Филипчук (2009). Проте жодний з них не піддав критичному аналізу релевантність релігієзнавчої типології, запропонованої Р. Нібуром.

Натомість серед зарубіжних релігієзнавців були поодинокі публікації, які проводили критичний аналіз «хрестоматійної» типології. Зокрема, цим цікавились Д. Карсон (Carson, 2012), Л. Світ, Е. Крауч, М. Хортон, Ф. Мет'юс-Грін, Б. МакЛарен, Е. МакМанус (Sweet, 2003). Д. Холінджер зокрема систематизував універсальні моделі протестантського впливу та виокремив певні вектори впливу (Hollinger, 2002).

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проте жодний з них не транслиував результати своїх наукових розвідок власне на українське протестантське середовище, яке не змінюючи вірувань, суттєво змінило рівень залученості у суспільне життя.

Мета статті – довести нерелевантність застосування нібурівської типології щодо вітчизняних протестантів та запропонувати новітні типології, які відображають наявні тенденції та можуть описати сучасний стан протестантизму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом другої половини двадцятого століття багато релігієзнавців прибігали до використання запропонованої Р. Нібуром типології в його класичній (серед соціологів та релігієзнавців) книзі «Christ and culture» (Niebuhr, 1975), де автор систематизує погляди християн на взаємодію з суспільством. Популярність цієї книги у пострадянському науковому середовищі частково доводиться фактом наявності кількох перекладів російською мовою. Р. Нібур виокремлює п'ять різних богословських парадигм доцільності взаємодії з суспільством, які були у різні часи притаманні різним групам. За Р. Нібуром, у різних притаманних християнам концепціях взаємодії з суспільством є спільні риси, є відмінності. Парадигми, виокремлені Р. Нібуром:

– *«Християнство, яке існує усупереч з суспільством»*

- «Християнство, яке є невід'ємною частиною суспільства»
- «Християнство, яке знаходиться понад суспільством»
- «Християнство, яке парадоксальним чином протиставлено суспільству»
- «Християнство, яке трансформує суспільство».

Розглянемо причини, чому така типологія може бути хибною. Перш за все, дуже складно однозначно стверджувати, що більшість протестантів України формалізували концепцію соціального служіння на деномінаційному або конфесійному рівні. У зв'язку зі святкуванням 500-річчя реформаційного руху були опубліковані окремі документи та декларації, проте вони не відображали офіційне віровчення окремих конфесій щодо соціальної взаємодії. Наприклад, найчисельніша з протестантських конфесій – Всеукраїнський союз церков євангельських християн-баптистів (далі ВСЦ ЄХБ) (ВСЦ ЄХБ, сайт, 2020), не зважаючи на значну соціальну активність Союзу, складання та затвердження дуже затребуваної концепції соціального служіння на момент написання роботи завершено не було. Водночас з цим, типологія Р. Нібура має оцінювати офіційне віровчення спільноти християн, які діють згідно з цим. Відтак у відношенні цієї конфесії, а також у відношенні вірян інших протестантських церков України, які аналогічним чином не формалізували свої соціальні доктрини, буде некоректно надавати однозначну оцінку соціальної взаємодії за типологією Р. Нібура, адже доведеться оцінювати наше тлумачення позиції деномінації (конфесії), або транслювати певні дії, вислови та присвячені іншій тематиці документи та публікації в офіційну позицію конфесії. По-друге, окремим недоліком типології Нібура можна вважати схильність до узагальнення, наприклад, в його п'яту категорію взаємодії церкви та суспільства потрапляє точка зору й Ж. Кальвіна, й Г. Гугієреза. Доволі чисельний Союз ВСЦ ЄХБ натомість має офіційно зафіксовану у віровченні автономію місцевих громад. Відтак, у середині однієї конфесії допустимо зустріти різні погляди. По-третє, у наслідок відсутності формалізації богослов'я взаємодії з суспільством (або офіційно прийнятої концепції соціального служіння), у наслідок особливостей конфесійного устрою, таке узагальнення було б некоректним.

Відтак, ми можемо говорити лише про певні напрямки розвитку «типів» взаємодії або можливі вектори взаємодії. Разом з цим, Л. Світ (Sweet, 2003) виокремив ще три суттєвих недоліки типології Р. Нібура. Перше, це ставлення Р. Нібура до змін (як до феномену), за Л. Світом темпи соціальних змін у наш час значно перевищують ті, які описував Р. Нібур. Друге, (за Л. Світом) Нібур – модерніст та звертається до

аудиторії, якій притаманне модерністське мислення, натомість ми живемо у період постмодернізму та схильні мислити як постмодерністи, і останнє – це ставлення до християнства, а особливо до протестантизму. Типологія Р. Нібура з'явилась у часи, коли протестантизм був доволі поширеним, переказуючи Р. Нібура, якщо вас недільним ранком не побачили на богослужінні у вашій місцевій церкві, то люди були схильні думати, що ви вирішили відвідати іншу.

Відтак, за типологією Р. Нібура неможливо класифікувати вітчизняних протестантів. Якщо зробити припущення, що вітчизняних протестантів слід характеризувати за першою категорію, тоді, з огляду на високий ступінь залученості протестантів у життя в наші дні, ретроспективна класифікація у першу категорію потребувала би доказів зміни богословських вірувань, проте цього не відбувалось. Те саме можна сказати стосовно другої виокремленої Р. Нібуром категорії – хоч протестанти присутні в Україні протягом довгого часу, на відміну від Західної Європи або Північної Америки, ніколи не виникало історичних передумов, коли протестанти були би більшістю, яка визначала суспільну культуру. Стосовно третьої, виокремленої Р. Нібуром категорії ми також вважаємо, що цей погляд з одного боку не набув масового поширення, оскільки передумовою третього погляду (за парадигмою Р. Нібура) є вихідне припущення, що культура та суспільство є добрим даром від Бога, проте вимір Євангелія знаходиться в іншій площині, тому задача християнина полягає у синтезі, а не протиставленні. Стосовно четвертої, виокремленої Р. Нібуром категорії, аналогічно до аналізу попередніх пунктів, констатуємо, що протестанти не дотримувались цієї точки зору у класичному розумінні, оскільки передумовою такого погляду є одночасне (1) сприйняття культури гріховною проте порятунок передбачений не у втечі від суспільства та його проявів, порятунок у цьому погляд слід шукати у (2) благодаті Божій посеред гріховного соціуму. Стосовно п'ятої, виокремленої Р. Нібуром категорії у самій книзі Р. Нібура лишається контроверсійним те, яким чином відбувається така трансформація, а також не чітко окреслені сфери трансформації. Ми можемо з впевненістю сказати, що серед більшості протестантських кіл більш поширена песимістична есхатологія, яка ускладнює необхідні для класичної імплементації оптимістичні мотиви. Словами А. Денисенко для цього потрібний «наголос на темах есхатології, солідарності й надії» (Денисенко, 2019).

Стислий огляд альтернативних типологій

В книзі Д. Карсона (Carson, 2012), на наш погляд, хоч й представлений ґрунтовний богословський, герменевтичний аналіз

нібуровської типології, ми знаходимо окремі висновки автора щодо типології Р. Нібура надто радикальними.

Проте нам імпонує динамічний погляд Л. Світа, представлений у збірці «The Church in emerging culture» (Sweet, 2003). Л. Світ пропонує своєрідну матрицю, яка вимірює ступінь змінності двох показників: наративу (він це називає Вісткою (Message)) та методів (Methods). Разом з цим він пропонує наступні аналогії: Сад, Парк, Долина, Луг. «Сад» порівнюється із збереженням як посланням (яке Л. Світ ототожнює з насінням), так й сохрانیстю методу. «Парк» у цій аналогії використовує перевірене насіння, проте у цій аналогії християни вдаються до нових методів. «Долина» порівнюється з тими, хто зміцнює насіння (приспосовуючи їх до нових труднощів), проте це робиться традиційними методами – «рядями в землю, зорану традиційним плугом» – «змінне послання і збереження методу». «Луг» – відповідно зміна й методів, й послання.

Зауважимо, що зміна «Вістки» – це дуже ємкісне питання у цій парадигмі. Відповідно до Л. Світа існує три типи ставлення до соціальних змін:

- реакційна (реакція на події, які вже відбулись),
- адаптивна (на підставі прогнозу, реагувати по мірі того, як зміни стаються),
- викупна (спроба або запроваджувати зміни, або превентивно запобігати певним трендам).

Та у кожній типології (1) «сад», (2) «парк», (3) «долина» (4) чи «луг» можливе домінування однієї реакції.

Припустимо у більш традиційних протестантських громадах типу «сад», ставлення до соціальних змін матиме тенденцію бути «реактивним».

Якщо транслювати типологію Л. Світа на поширену серед протестантських громад практику домашнього вивчення Біблії у малих групах, протягом соціальних криз, наприклад подій на «Майдані» в кінці 2013 – початку 2014 року, матиме приблизно таку картину:

- «сад»: можливе згадування подій у молитвах, проте група здебільшого проходить, як зазвичай, без відчутних змін;
- «парк»: на групі приділяється відчутна частина часу обговорювання суспільних подій поряд з традиційним та типовим проведенням групи;
- «долина»: не зважаючи на можливі традиційні елементи групи, суспільно визначні явища формують порядок денний;
- «луг»: група проходить на Майдані.

Вважаємо таку типологію такою, яка більш релевантними критеріями здатна описана протестантизм України.

Також ми вважаємо більш сучасною та релевантною іншу модель – спробу Д. Холінджером (Hollinger, 2002) систематизувати християнський досвід впливу на суспільство у цілому. Сам автор у контексті представлення своєї моделі говорить про два континууми, по одному з них вплив можна ранжувати від корективно-лікувальних заходів до запобіжного (превентивного) впливу; а по іншому континууму ранжування відбувається від особистого до структурного впливу.

1. Надання гуманітарної допомоги (*забезпечення базових потреб людини, при цьому елемент запрошення прийняти віру може виступати як провідна складова, а може бути практично відсутнім*). Хоч подібний вплив може епізодично траплятися на індивідуальному рівні, здебільшого йдеться про структурний вплив. Превентивність чи корективність, на наш погляд, не є визначальним ранжуванням для цього вектору впливу, оскільки може торкатися всіх цих проявів одночасно. Проте методи, якими користуються різні групи можуть суттєво відрізнятись між протестантськими групами з огляду на елемент «керигми», або проголошення Вістки.

2. Створення альтернативних християнських інституцій (*створення приватних християнських шкіл, лікарень, притулків для безхатченків, реабілітаційних центрів тощо*). Зазначимо, що серед протестантів, зокрема у середовищі ВСЦ ЄХБ, дуже поширені реабілітаційні центри для нарко- та алкозалежних осіб, зокрема на сайті конфесії є цілий підрозділ (ВСЦ ЄХБ, сайт, 2020), присвячений соціальній роботі. В Україні протестантами створено декілька приватних загальноосвітніх шкіл: «Сяйво» (м. Житомир), «Надія» (м. Чернівці), «Ріка Життя» (м. Київ), «Початок Премудрості» (м. Харків), «Скарбниця мудрості», (м. Луцьк), такі заклади є у м. Ківерці, м. Дубно, м. Рівне тощо. За двома (запропонованими автором моделей) континуумами – йдеться про структурний та превентивний вплив.

3. Поширення «Благої Вістки» (*мова йдеться, коли завдяки поширенню віри, все більше людей приєднуються до спільноти християн, в наслідок чого змінюється не лише їх особисте повсякденне життя, змінюється суспільство*)

Д. Холінджер наголошує на тому, що, не зважаючи на те, що проповідування притаманно більшості християн, не всі протестанти самі розглядають проповідування як засіб досягнення соціальних змін. Всесвітня історія християнської взаємодії із суспільством зазнала істотних змін з 1910 року, коли на одній з перших місіонерських міжденомінаційних

конференціях в м. Едінбург християни почали говорити про теологію місії, проте знайти прямий вплив богословських тем, які піднімалися на таких конференціях на український протестантизм виявляється дуже складно. Більш прямий вплив мають публікації Лозанського комітету та інші нещодавні міжцерковні заяви.

4. Пророче проголошення (*мова йдеться, коли церква відстоює певні світоглядні цінності та вказує прямо на непристале, негативне та називає речі своїми іменами*). Ця практика є доволі поширеною у країнах Північної Америки, проте мало апробованою серед протестантів колишнього радянського союзу. Втім, ця практика набуває поширення в Україні, наприклад, Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій готує на початок грудня 2020 року звернення про необхідність протидії домашньому насильству в Україні.

5. Лобіювання (*структурний підхід, де організації впливають на законотворчі органи та на виборців, намагаючись переконати їх в хибності певного вибору, та доводять правильність іншого вибору*). Аналогічно до попереднього методу впливу, цей, популярний у країнах Північної Америки вектор, в Україні не настільки поширений, але, на наш особистий погляд, має місце. Наприклад, в Україні було створено об'єднання релігійних та громадських організацій «Собор», координатором якого було обрано протестанта Олександра Турчинова, у вищій керівний орган входять В. Антонюк, який представляє ВСЦ ЄХБ, та інші очільники основних протестантських євангельських союзів України. Відповідно публічно доступних відомостей, «основними завданнями та напрямками діяльності «Собору» є поширення цих вічних біблійних принципів через культурні, освітні, волонтерські молодіжні, медійні і сімейні проекти, популяризація здорового способу життя та протидія негативним соціальним явищам» (Собор, веб сайт, 2020). Достатньо показовим є участь євангельських християн протягом останніх кількох років в молитовних сніданках при державних органах та адміністраціях різного рівня.

6. Створення або участь у політичних партіях або політичних групах (*йдеться про створення нових політичних партій, або об'єднання в існуючих навколо певних світоглядних цінностей*). Цей вектор виявився достатньо дієвим в Україні протягом нещодавніх місцевих виборів. Наприклад, на місцевих виборах очільника міста Рівне у 2020 році в виборчому бюлетені першого туру двоє з кандидатів були євангельськими християнами: один з них (до речі, він став очільником міста Рівного) балотувався як представник політичної групи пізнаваної політичної партії, інший кандидат з цілою командою вірян вирішили практично створити свою партію (фактично представляли реанімовану політичну силу). Проте

у цілому у запропонованому континуумі цей вектор торкається більше індивідуального ніж структурного впливу.

7. Ненасильницький супротив (*це, зокрема, демонстрації, петиції тощо*). Український протестантизм має історичну пам'ять застосування цього підходу. Наведемо відому у протестантському середовищі дилему минулого, протягом радянського репресивного ставлення до християнства та сумнівної зовнішньої політики більшість християн-чоловіків протестантського спрямування не приймали військової присяги, аби у штучний спосіб унеможливити отримання зброї в руки, при цьому далеко не всі дотримувались класичного пацифізму. Такий вектор міг набути як структурного, так й індивідуального виміру, проте він не набував превентивного, а лишався лише реакційним.

8. Практика християнського втілення (*по суті, йдеться, що християнські спільноти та інституції на практиці показують свою відмінність*).

Американський досвід імплементації цього вектору дуже добре описаний Дж. Йодером (Yoder, 1972) та С. Хауервасом (Hauerwas, 1974). Цей вектор базується на припущенні, що всі ці найкращі етичні практики, заклики до яких містяться у Новому Завіті, неможливо реалізувати поза християнською спільнотою. Відтак, ця модель є водночас структурною та індивідуальною, проте індивідуальна складова не є видимою для зовнішніх, провідною темою цього підходу є представлення світові істотно відмінні соціальні структури.

9. Особистий вплив (*мова йдеться про повсякденне життя кожного із християн, яке має бути привабливим своєю відмінністю*).

Подібно до попередньої моделі, американський досвід імплементації цього вектору дуже добре описаний К. Хенрі (Henry, 1964). Відмінність цієї моделі від попередньої полягає у тому, що від християнина очікується не стільки участь у відмінних соціальних структурах, які демонструють кращі практики та цінності, скільки те, що від християнина очікується відмінна участь у наявних соціальних структурах.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Відтак, ми вважаємо, що застосування моделей впливу, розроблених Д. Холінджером у поєднанні з типологією Л. Світа є значно більш релевантними для опису досвіду взаємодії українських протестантів з оточуючим соціумом.

У підсумку констатуємо, що за умов застосування типології Р. Нібура до протестантського середовища, навіть за наявності можливості впливати на суспільство, окремі християни не будуть цього робити апіорі, оскільки це йде у супереч з їх богослов'ям. Окремі християни не будуть ставити собі за провідну та головну ціль мати глибoku взаємодію із суспільством,

оскільки їх теологія матиме інші акценти. Водночас з цим будуть християни, для яких взаємодія з суспільством буде провідною задля актуалізації місійних задач, або герменевтичного покликання, передумовою такого впливу є не лише наявність можливості, але й саме по собі богослов'я взаємодії із суспільством та вихідна герменевтика.

Література

1. Всеукраїнське об'єднання «Собор». Вебсайт, 2020. URL: <http://sobor.com.ua/about> (дата звернення: 30.10.2020).
2. Всеукраїнський союз церков євангельських християн-баптистів: 2020. URL: <https://www.baptyst.com/komitety> (дата звернення: 30.10.2020).
3. Денисенко А. Теологія визволення: критичний аналіз: дис. докт. філос. наук: 09.00.14 (2019)
4. Дипломи духовних навчальних закладів України матимуть державне визнання. *Релігійно-інформаційна служба України*: веб-сайт. URL: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/culture/theology/64053 (дата звернення: 28.07.2020).
5. До уваги випускників і працівників вищих духовних навчальних закладів. *Офіційний сайт "Міністерство освіти та науки України"*: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-povidomlennya-2016-10-26-do-uvagi-vipusknikiv-i-pracziivnikiv-vishhix-duxovnix-navchalnix-zakladiv!> (дата звернення: 28.07.2020).
6. Дятлик О. М. Впровадження та інтеграція освітніх програм спеціальності «богослов'я» в систему вищої освіти України: управління інноваційним проєктом (на прикладі громадської організації «Євро-Азіатська теологічна асоціація»): маг. кваліфікаційна робота: 073. Київ, 2018. 117 с.
7. Євро-азійська акредитаційна асоціація. *Офіційна вебсторінка* : вебсайт. URL: <https://e-aaa.org> (дата звернення: 28.07.2020).
8. Закон України "Про вищу освіту" №1556–VII, із змінами від 01 липня 2014 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua> (дата звернення: 30.10.2020).
9. Кундеренко І. В. Духовна освіта в протестантських навчальних закладах України: до проблеми формулювання понять. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. К., 2020. №24. С. 99-110. doi:10.33930/ed.2019.5007.24(6)-8 (дата звернення: 30.10.2020).
10. Кундеренко І. В. Протестантські духовні заклади вищої освіти як невід'ємна частина освітнього простору України. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2020. №32. С.254-262. doi: 10.24919/2308-4863.1/32.214516 (дата звернення: 30.10.2020).
11. Панич О. Про оцінювання та забезпечення якості вищої освітию *osvita.ua*. – 2019: веб-сайт. URL: <https://osvita.ua/vnz/64944/> (дата звернення: 28.07.2020).

12. Синій В. Теорії про місійне покликання богословської освіти у пострадянському протестантизмі. *Освітній дискурс*. №23. С. 78–92. doi: 10.33930/ed.2019.5007.23(5)-7 (дата звернення: 28.07.2020).
13. Филипчук С. *Християнство і суспільство: прямі, що перетинаються?* Науковий блог, 2009. Вебсайт. URL: <http://naub.org.ua/?p=264> (дата звернення: 30.10.2020).
14. Щодо надання роз'яснення. Лист МОН України від 05.07.2018 № 1/9-421 / Міністерство освіти та науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/list-mon-ukrayini-vid-05072018-19-421-shodo-nadannya-rozlyasennya> (дата звернення: 28.07.2020).
15. Carson D. A. *Christ and Culture Revisited*, 2012 (Reprint ed.). Eerdmans.
16. Hauerwas Stanley *Vision and Virtue* (Notre Dame, Ind.: Fides, 1974). 221 p.
17. Henry C. F. H. *Aspects of Christian Social Ethics*. Eerdmans, Grand Rapids, 1964. Pp. 99-100.
18. Hollinger D. *Choosing the Good*, Grand Rapids, 2002.
19. Niebuhr R. H. *Christ and Culture (Torchbooks)* (1 Reprint ed.). Harper & Row, 1975.
20. Sweet L. *The church in emerging culture: five perspectives*. Zondervan, 2003.
21. Yoder John Howard *The Politics of Jesus*. Grand Rapids: Eerdmans, 1972, 111p.

References

1. *Vseukrainske obiednannia "Sobor" [All-Ukrainian association "Sobor"]*. (2020). Retrieved from: <http://sobor.com.ua/about> (date of appeal: 30.10.2020) (ukr).
2. *Vseukrainskyi soiuz tserkov yevanhelskykh khrystyian-baptystiv [All-Ukrainian Union of the churches of Evangelical Christians-Baptists]* (2020). Retrieved from <https://www.baptyst.com/komitety> (date of appeal: 30.10.2020) (ukr).
3. Denisenko, A. (2019). *Teolohiia vyzvolennia: krytychnyi analiz [Liberation theology: Critical assessment]*. (PhD Thesis) (ukr).
4. *Dyplomy dukhovnykh navchalnykh zakladiv Ukrainy matymut derzhavne vyznannia [Diplomas of theological educational institutions of Ukraine will have state recognition]* (2020). *Religious-informative service of Ukraine*: Retrieved from https://risu.org.ua/ua/index/all_news/culture/theology/64053 (date of appeal: 28.07.2020) (ukr).
5. *Do uvahy vypusknikiv i pratsivnykiv vyshchych dukhovnykh navchalnykh zakladiv [To the attention of graduates and employees of higher theological educational institutions]*. Retrieved from *Official web-page "Ministry of Education and Science of Ukraine"*. <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-povidomlennya-2016-10-26-dovuvagi-vipusknikiv-i-pracizivnikiv-i-vishhix-duxovnix-navchalnix-zakladiv!> (date of appeal: 28.07.2020) (ukr).
6. Dyatlik, O. (2019). *Vprovadzhennia ta intehtratsiia osvity Ukrainy [Implementation and integration of educational specialty "theology" into educational system of Ukraine]*. (MA Thesis) (ukr).

7. *Ievro-aziiska akredytatsiina asotsiatsiia [Euro-Asian accreditation Association: official webpage]* (2020). Retrieved from <https://e-aaa.org> (date of appeal: 28.07.2020) (rus).
8. *Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" [Law of Ukraine on higher education]* (2020). №1556–VII, iz zminamy vid 01 lypnia 2014 r. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua> (date of appeal: 30.10.2020) (ukr).
9. Kunderenko, I. (2020). Duhovna osvita v protestantskykh navchalnykh zakladakh Ukrainy: do problemy formuluvannya poniat. Osvitnii dyskurs: zbirnyk naukovykh prats [Faith-based education in Protestant Higher Education Institutions: in search of proper terminology. *Educational discourse*. 2020, 24, 99–110. doi:10.33930/ed.2019.5007.24(6)-8 (date of appeal: 30.10.2020) (ukr.)
10. Kunderenko, I. (2020). Protestantski dukhovni zaklady vyshchoi osvity yak nevidiemna chastyna osvitnoho prostoru Ukrainy [Protestant 'faith-based' higher education as an integral part of educational sphere of Ukraine]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh* I. Franko Drogobych Pedagogical University, 32, 254-262. doi: 10.24919/2308-4863.1/32.214516 (date of appeal: 30.10.2020) (ukr.)
11. Panych, O. (2019). Pro otsiniuvannya ta zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity [About screening and higher education quality assurance]. *osvita.ua*. – 2019. Webpage. Retrieved from <https://osvita.ua/vnz/64944/> (date of appeal: 28.07.2020) (ukr).
12. Synii, V. Teorii pro misiine poklykannia bohoslovskoi osvity u postradianskomu protestantyzmi [Theories of the missionary vocation of theological education in post-soviet Protestantism]. *Educational discourse*, 23, 78–92. doi: 10.33930/ed.2019.5007.23(5)-7 (date of appeal: 28.07.2020) (ukr).
13. Philipchuk, S. (2009). Khrystianstvo i suspilstvo: priami, shcho peretynaiutsia? Naukovyi bloh [*Christianity and society: parallel lines that still come to cross?* Scientific blog]. Retrieved from <http://naub.org.ua/?p=264> (date of appeal: 30.10.2020) (ukr.)
14. Shchodo nadannia roziasnennia ["On providing clarification"] (2018). *Lyst MON Ukrainy* vid 05.07.2018 # 1/9-421. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/list-mon-ukrayini-vid-05072018-19-421-shodo-nadannya-roziasnennya> (date of appeal: 28.07.2020) (ukr).
15. Carson, D. A. (2012). *Christ and Culture Revisited* (Reprint ed.). Eerdmans (eng).
16. Hauerwas, St. (1974). *Vision and Virtue*, 221. Notre Dame, Ind.: Fides (eng).
17. Henry, C. F. H. (1964). *Aspects of Christian Social Ethics*, 99-100. Eerdmans, Grand Rapids (eng).
18. Hollinger, D. (2002). *Choosing the Good*, Grand Rapids (eng).
19. Niebuhr, R. H. (1975). *Christ and Culture (Torchbooks)* (1 Reprint ed.). Harper & Row (eng).
20. Sweet, L. (2003). The church in emerging culture: five perspectives. Zondervan (eng).
21. Yoder, J. H. (1972) *The Politics of Jesus*. Grand Rapids: Eerdmans, 111 (eng).

ДУХОВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ПРОТЕСТАНТСКОМ ОКРУЖЕНИИ И РЕЛИГИОВЕДЧЕСКИЕ ТИПОЛОГИИ

И. В. Кундеренко

Автор отстаивает точку зрения, что несмотря на распространенность типологии Р. Нибура, ее применение к протестантской среде Украины оказывается практически невозможным и нерелевантным. Одним из ведущих доказательств автора является сохраняемость вероисповедания с одной стороны и существенное изменение уровня вовлеченности протестантов в украинский социум.

Учитывая динамичность социального измерения протестантов на фоне теологического консерватизма, автор предлагает использование динамических моделей, которые измеряют несколько показателей в отличие от устаревшей модели Р. Нибура.

В частности, рассмотрены случаи, когда для отдельных христиан взаимодействие с обществом будет ведущей целью актуализации миссионерских задач, или герменевтического призвания, где основной причиной такого взаимодействия будет не столько наличие самой возможности, сколько богословие взаимодействия с обществом и исходная герменевтика. Автор соглашается с предложенными парадигмами Д. Холинджера и Л. Свита. Таким образом, рассмотрены следующие векторы взаимодействия с обществом: 1) предоставление гуманитарной помощи; 2) создание альтернативных христианских общественных институтов; 3) распространение «Благой Вести» как способа не только распространения основ веры, но и попытка достичь структурных изменений в обществе; 4) пророческое провозглашение как способ воздействия на имеющиеся негативные тенденции; 5) политическое лоббирование с попыткой не допустить принятия определенных законопроектов, или наоборот их продвижение; 6) создание политических партий или политических групп; 7) ненасильственное сопротивление; 8) практика христианского воплощения как проявление верности Богу с пониманием, что достижимость этических стандартов возможна только в пределах христианской общины; 9) личное влияние, с пониманием, что христианин придерживается отличных от общества морально-этических принципов, но при этом применяет их не только в рамках христианских общин, но и в русле взаимодействия с обществом.

Вместе с этим продемонстрирована возможность использования типологии Л. Свита, где измеряется степень изменяемости двух континуумов: нарратива и методов.

Ключевые слова: типология, протестантизм, образование, общественная задействованность.

**FAITH-BASED EDUCATION AMONG PROTESTANTS OF UKRAINE
AND RELIGIOUS TYPOLOGIES****I. V. Kunderenko**

Author is assessing relevance of well-spread typology of Richard Niebuhr by applying it to the praxis of Protestant churches of Ukraine and argues that due to keeping statements of faith intact from one hand, but an essential shift in the scope of social involvement, it is impractical to apply Niebuhr's typology to the Protestant of Ukraine.

In particular author evaluates instances when some individual Christians are elaborate socially being prompted by a compel to accomplish missional tasks that they see as a primary one. Some display active social position due to situational opportunity, and others are involved within society based on a hermeneutical decision either as initial hermeneutics or being grounded in theological accents. Other Christians are very unlikely to view interaction with society as an end, due to a very different set of accents within one theological framework of reference.

Author concurs with Dennis Hollinger's classification of the ways Protestants traditionally interact with the society, and author finds especially helpful to range involvement within one of two continuums: individual vs. structural and remedial vs. preventive actions.

1. Christian relief; 2. Creating alternative Christian institutions; 3. Evangelism, not just a method to introduce beliefs to other, but also as a vehicle of structural changes in society; 4. Prophetic pronouncements as a way to react on negative trends and tendencies; 5. Political lobbying as a method to prevent passing certain bills into laws, or advocating for some bills to be voted for; 6. Creating political parties or forming political groups; 7. Nonviolent resistance; 8. Christian incarnation (embodiment) as a manifestation of faithfulness to God with understanding that it is possible to implement God's ethical standards only within Christian community of faith; 9. Individual impact with understanding that Christians hold views and moral (ethical) principles that differ from secular society, however Christians apply those principles, within and outside boundaries of Christendom.

Author presents dynamic typology developed by L. Sweet as one that is able to describe social trends within Protestantism in a better way.

Key words: *Typology, Protestantism, education, social involvement.*

Кундеренко Іван Вікторович – магістр богослов'я, магістр культурології, магістр управління закладами освіти, викладач Рівненської Духовної Семінарії та Академії (м. Рівне, Україна). E-mail: ivan.kunderenko@gmail.com

Кундеренко Іван Вікторович – магістр богословія, магістр культурології, магістр управління навчальними закладами, преподаватель Ровненской Духовной Семинарии и Академии (г. Ровно, Украина). E-mail: ivan.kunderenko@gmail.com

Kunderenko Ivan Viktorovich – MA in theology, MA in intercultural studies, MA in administration of educational institutions, Lecturer, Rivne Faith-based Seminary and Academy (Rivne, Ukraine). E-mail: ivan.kunderenko@gmail.com